

TAPIS PLEIN VERKNOOPT: MUSEA, PARTICIPATIE EN IMMATERIEEL ERFGOED de resultaten

Tapis plein verknoopt – wat vooraf ging

Tapis plein trakteert! 10 jaar werken met erfgoed & participatie

In 2014 mocht tapis plein 10 kaarsjes uitblazen. Om dat te vieren trakteerden wij met 10 acties, waarbij we de opgedane ervaring wilden uitdelen aan al wie méér, anders, voor het éérst of samen ... aan erfgoedparticipatie wou doen en/of focussen op immaterieel cultureel erfgoed.

www.tapisplein.be/10jaar

Eén van deze acties is het inspiratietraject '**tapis plein verknoopt: musea, immaterieel cultureel erfgoed en participatie**', in samenwerking met icom-vlaanderen. *'Hoe vind je als museum vandaag een plek in een diverse en snel veranderende maatschappij, binnen je eigen mogelijkheden en middelen? En hoe kunnen participatie en immaterieel erfgoed sleutels zijn die deuren openen naar de samenleving en je directe omgeving?'* luidde de oproep. 17 Musea dienden een kandidatuur in, 4 musea werden geselecteerd op basis van een diversiteit aan thema's en noden: het kasteel van Gaasbeek, het Museum de Mindere, het Museum van Deinze en de Leiestreek en het Jenevermuseum Hasselt. www.tapisplein.be/7

Een inspiratietraject

Elk inspiratietraject bestaat uit:

- Een **bezoek** aan het museum met een team op maat, samengesteld uit medewerkers van tapis plein en externe creatieve denkers, dat een kritische blik werpt op de museum(werking).
- Een **brainstorm** met dit extern team om tot inspiratie en creatieve ideeën te komen.
- Een **terugkoppeling**, waarbij we de bevindingen en ideeën delen met de museummedewerkers en afoetsen wat 'zinnig, een meerwaarde, haalbaar of minder haalbaar' lijkt.

De vraag van ...

... het Museum De Mindere

“We willen meer in dialoog treden met onze bezoekers, een wederzijdse wisselwerking stimuleren en aanzetten tot creativiteit en reflectie. Bovendien willen we bij de ontsluiting van het franciscaans erfgoed nog meer inspelen op wat er leeft in de maatschappij. *‘Ik zie een groeiende behoefte aan verstillings en verdieping. De tijden van het oppervlakkige en gemakzuchtige consumentisme lijken voorbij. Reflectie en bezinning dat is het nieuwe verlangen. We weten nog niet goed hoe we dat in onze levens moeten inbouwen, maar we beseffen wel al de noodzaak ervan’*, schreef Joke Hermsen. Wel, wij weten nog niet goed hoe we deze nieuwe behoefte moeten inbouwen in onze museumwerking. Wij hopen dat het team van tapis plein en andere creatieve geesten met ons kunnen meedenken om zo de deuren van het museum wijder te kunnen openzetten...”

... het Kasteel van Gaasbeek

“Het Kasteel van Gaasbeek ligt in een park van ca. 50 ha, dat jaarlijks bezocht wordt door meer dan 100.000 bezoekers. Wij stellen vast dat minder dan de helft daarvan ook het kasteel bezoekt. Hoe kunnen we dit divers publiek (lokale bezoekers, toeristen, Brusselaars, mensen met een migratieachtergrond, expats ...) letterlijk over de brug helpen? Hoe kunnen we met minimale ingrepen nieuwsgierigheid stimuleren, het park als een soort ‘toeleidingszone’ inrichten?”

... het Museum van Deinze en de Leiestreek

“Onze vraag is dan ook op welke manier we een presentatie van dergelijk soms heel divers materiaal modern en eigentijds kunnen maken voor een groot publiek. Tijdens onze reorganisatie, het uittekenen van een nieuw circuit en blijvend naar de toekomst toe willen we bovendien ruimte maken voor participatie van verschillende bevolkingsgroepen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen tijdens het traject van de reorganisatie waarbij we jongeren laten meedenken over de manier van tentoonstellen. Anderzijds zou een vorm van participatie binnen de opstelling zelf ervoor kunnen zorgen dat we verschillende bevolkingsgroepen en leeftijdsklassen blijvend betrekken bij de collectie erfgoed. Ook over hoe dit te realiseren, zou input van tapis plein heel welkom zijn.”

... het Jenevermuseum

“Het nieuwe museumparcours is een feit. De publieksprogrammatie dient afgestemd te worden op de aangepaste inhoud, de nieuwe accenten en de nieuwe toon van de manier waarop het museum zijn verhaal vertelt. Hierbij steeds ook rekening houdend met het vaak delicate actuele, maatschappelijke discours over een genotsmiddel dat al vanaf 14de – 15de eeuw sociaal aanvaard is.”

Aanpak:

* team-voor-één-dag

De methodiek van het team-voor-één-dag bleek heel succesvol om nieuwe inzichten te genereren voor de museumwerking. Het team-voor-één-dag bestond in alle musea, behalve het Jenevermuseum, uit niet-museummedewerkers. Dit was een bewuste keuze. Ervaring leert dat een kritische doorlichting en creatieve brainstorm meer opleveren zonder betrokkenen aan tafel ... We gingen op zoek naar heel diverse mensen met één of andere link met de musea en/of noden in kwestie, zowel in als buiten het erfgoedveld. We spraken hen aan op hun expertise, hun nieuwsgierigheid naar het experiment en de win-win van wat ze er zelf uit konden leren of welke contacten ze konden opdoen. Vanzelfsprekend maakten we drempels zo laag mogelijk (vervoersonkosten; lunch/versnaperingen; beperkte tijdsbesteding, goede voorbereiding en geen extra werk nadien) en voorzagen we een kleine vergoeding, die vaak niet nodig bleek. Sommigen waren bekenden uit ons eigen netwerk en konden we zo uitnodigen vanuit persoonlijke affiniteit met thema's of methodieken, anderen vonden we via via en via internet (wat het wel moeilijker maakt om in te schatten of iemand een 'goede brainstormer' is).

In het Jenevermuseum kozen we voor een uitgebreide brainstorm mét het museumteam, wat nadien door hen eerder negatief werd geëvalueerd. Het blijkt enerzijds moeilijk om als museummedewerker je eigen huidige werking te vergeten tijdens de brainstormopdracht; anderzijds werkte de aanwezigheid van het museumteam remmend op de bijdragen van de externen.

Museum De Mindere: interieurarchitect/specialist sacrale ruimtes, Vormingplus Vlaamse Ardennen, Stiltelhoeve Metanoia, tapis plein

Kasteel van Gaasbeek: tuin- en landschapsarchitect, specialist in parkrestauratie, projectmedewerker culturele wijkwerking (sociaal-cultureel werk), CAG, Citizenne

Museum van Deinze en de Leiestreek: FARO, Erfgoedcel Mechelen, Huis van Alijn, dienst beleidsparticipatie Stad Gent, Toerisme Vlaanderen, Theatermaakster

Jenevermuseum: CAG, ETWIE, Tabaksmuseum Wervik, CAD Limburg, platform www.immaterieelerfgoed.be, Thomas More: toerisme, media en (e-)participatie, Vol-au-vent vzw, Social Spaces/CUO, studentenfanfare Ambifaarke.

* methodiek op maat

Per museum en per vraag gingen we op zoek naar een geschikte methodiek, zowel voor de doorlichting als voor de brainstorm. In sommige gevallen werden deze op één moment gecombineerd, voornamelijk om praktische redenen. Een aantal van deze methodes vind je met een algemene beschrijvingen en tips terug in de [Zelf doen!-handleiding 10 Methodes om ...](#) Wie graag de gedetailleerde draaiboeken van de gebruikte methodes op maat van de musea in kwestie wil raadplegen, kan die opvragen via floortje@tapisplein.be.

Museum De Mindere: Moodboard

Individueel museumbezoek met vragenlijst achteraf. Ter voorbereiding van de brainstorm maakten de deelnemers een moodboard op basis van hun ervaring/beleving. Dit moodboard werd gepresenteerd als inleiding op de brainstorm met mindmaps en associaties.

Kasteel van Gaasbeek: Rollenspel

Door middel van een rollenspel, probeerden we zicht te krijgen op de mogelijke noden en behoeften van de aangegeven doelgroepen (jonge gezinnen, schoolgroepen, Brusselaars, lokale omwonenden, allochtonen en cultuurtoeristen) en wat daarbij de zwaktes en troeven kunnen zijn van het kasteel. Deelnemers verkenden het park aan de hand van hun eigen bezoekersprofiel en een vragenlijst. Daarop volgde een bezoek in groep begeleid door publieksmedewerker van het museum. Deelnemers stelden vragen vanuit hun eigen achtergrond maar tegelijk ook vanuit de blik van hun personage. Na het bezoek volgde een brainstormoefening deels vanuit de rollen, deels vanuit eigen expertise.

Museum van Deinze en de Leiestreek: Dagprogramma voor duo-teams

We stelden 3 duo's van participatie-experten, telkens uit zowel de erfgoedsector als uit andere sectoren, de uitdaging om voor het Museum van Deinze en de Leiestreek een participatietool of -methode te ontwerpen die tegemoet komt aan hun nood. Ze werden daarbij geholpen door een volledig dagprogramma bestaande uit: informatie opdoen en context verkennen, elkaar leren kennen en contacten leggen, en tenslotte brainstorming, praktijkuitwisseling en het formuleren van ideeën en suggesties voor het museum. Tenslotte werd een testpubliek voorzien dat vrijblijvend kon worden opgeroepen om extra informatie te verschaffen, in te zetten als proefkonijn of als feedbackpersoon.

Jenevermuseum: 'Grafische' enquête

Vooraf werd door middel van een 'grafische enquête' input verzameld over verschillende factoren van de drinkcultuur: met wie, waar, waarom, associaties ... Dit zowel op vlak van jenever als van alcohol in het algemeen. Zowel het museumteam als de deelnemers aan de brainstorm werden aangespoord om in hun eigen omgeving enquêtes 'af te nemen'. De enquête zelf was allerminst wetenschappelijk bedoeld, eerder als eyeopener en speelse manier om even stil te staan bij je eigen 'drinkcultuur'. Het is een illustratie van alternatieve gegevensverzameling die je als intro of uitgeleide kan gebruiken bij bezoekers. Zo doe je tegelijkertijd zelf nieuwe informatie op. Vervolgens werden een tiental mensen bijeengezocht voor een brainstorm met diverse rondes, methodieken en stimulansen.

BEVINDINGEN

OVER DE METHODIEK

Museum De Mindere:

Het moodboard (pinterest/op papier/word-document) werd met plezier en creativiteit gemaakt. Een ideale manier om eerste indrukken te verwerken en weer te geven voor anderen. Kan inspirerend zijn om iets mee te doen voor een museum rond zingeving! Brainstorm: goed gewerkt!

Kasteel van Gaasbeek:

Verkenning van de context door de ogen van iemand anders helpt om anders en gericht kritisch te kijken. Het confronteert de deelnemers ook met hun eigen ideeën en (voor)oordelen over bepaalde doelgroepen. De brainstorm uitvoeren in een andere rol bleek moeilijker voor de mensen met de meeste kennis over de plek en omgeving. Deze methode werkt beter met mensen die niet te dicht betrokken zijn bij het onderwerp. Daarnaast blijft het een inschatting van wat iemand anders doet en denkt en is het gevaar in clichés te vervallen reëel. Aanvullend aftoetsen bij de 'echte' doelgroep is noodzakelijk!

Museum van Deinze en de Leiestreek:

Een dagprogramma voor duo's die elkaar niet kennen maar wel eenzelfde passie/expertise (in deze één of andere vorm van participatie) delen blijkt een geslaagde methode om op korte tijd heel wat expertise op maat te genereren. Bovendien is de win-win situatie groot: deelnemers lieten weten nieuwe inzichten én blijvende contacten te hebben opgedaan.

Jenevermuseum:

Een 'grafische' enquête blijkt een goede en laagdrempelige manier om informatie te verzamelen bij potentiële bezoekers. Zo'n enquête kan ook sensibiliserend werken en mensen laten stilstaan bij vragen over zichzelf waar ze anders niet over nadenken. De resultaten van de enquête kan je gebruiken als inleiding voor een brainstorm voor nieuwe activiteiten.

OVER DE ANTWOORDEN OP DE VRAAG

In elk van de 4 cases blijkt het team-voor-één-dag in eerste instantie de concrete vraag van het museum voorbij te gaan naar een meer fundamentele doorlichting. Er werd dan ook expliciet gevraagd naar een kritische evaluatie met oog op verbetering. Daarnaast gebeurde de bespreking in de meeste gevallen zonder museummedewerkers waardoor vrij kon worden gesproken en uitgewisseld. Met een blik van buitenaf werden heel snel drempels gedetecteerd en vragen opgeroepen die aan de basis liggen van de aangegeven noden. In tweede instantie werden een heel aantal concrete ideeën en suggesties aangereikt.

Alle bevindingen werden tot een inspiratiebundel verwerkt die door de tapis plein medewerkers persoonlijk werd voorgesteld in een terugkoppelingsgesprek met het museumteam. Op die manier werden de gesprekken en ervaringen van het team-voor-één-dag weergegeven, en niet enkel de beperkte vaststellingen in het document. In deze gesprekken werden vragen, noden en vaststellingen verder uitgediept en besproken. Soms waren deze herkenbaar en bevestigden ze de visie van het museumteam. In deze gevallen vormde dit traject een extra duwtje in de rug op weg

naar verandering. In andere gevallen ging het om eye-openers, zaken waar het eigen team dagdagelijks aan voorbijging en toch niet (meer) zag. De gesprekken waren soms aanleiding voor meer uitleg over participatiemethodes en visies vandaag en soms ook een gelegenheid om met het hele team tijd te nemen om samen na te denken over een aantal zaken waar anders geen tijd voor is. Er werden vragen gesteld die anders niet uitgesproken worden en zullen blijven hangen. Ook de deelnemers van de teams-voor-één-dag bleken het museumteam te kunnen inspireren als mogelijke 'stakeholders' waar eerder nog niet aan werd gedacht, mogelijke (project)partners ...

Uit elk van deze trajecten is gebleken dat de belangrijkste resultaten niet de concrete creatieve ideeën waren, maar wel de kritische vragen en suggesties. Dat is ook de reden waarom de concrete ideeën, die op maat en in hun eigen context zijn bedacht, niet worden ontsloten. Wie echter graag de inspiratiebundels op maat inkijkt, kan die aanvragen via floortje@tapisplein.be.

Als conclusie van dit traject durven we stellen dat,
als het gaat om participatie en maatschappelijke relevantie,
het noodzaak is om je eigen noden binnenstebuiten te (laten) keren en
op zoek te gaan naar de essentie ervan.

Wil je écht aan participatie doen en waarom? Is dit effectief waar je nood aan hebt of zet je beter eerst ergens anders op in? Is participatie wel het antwoord op de vraag? Durf je zelf voldoende over je eigen veilige grenzen heen te kijken? En ben je bereid om van buiten naar binnen te kijken in plaats van omgekeerd? ...

EEN GREEP UIT WAT IS BLIJVEN HANGEN...

De nood aan visievorming en ideeën rond participatie is nog heel hoog. Momenteel komt het bovenop alle andere taken zonder dat er tijd is om na te denken over hoe en waarom. Het begrip wordt in alle mogelijke beleidsdocumenten gebruikt, maar kan (moet/mag) niet zichtbaar gemaakt worden in evaluatierapporten. Musea die inzetten op participatie of participatie als inherent aan hun werking beschouwen, hebben hierdoor vaak het gevoel dat dat deel van de werking niet gehonoreerd wordt.

Participatie vraagt tijd die je moet durven nemen. Investeren in participatie (netwerk, relaties) is even waardevol als in registratie en conservatie ... en is liefst evenwaardig vertegenwoordigd in beleidsplanning.

“We hebben beslist een sabbatjaar in te lassen om alles goed te herdenken in plaats van van de ene tentoonstelling naar de andere te hollen.” Museum De Mindere

Musea doen heel veel boeiende projecten en activiteiten: waarom zijn deze niet blijvend zichtbaar op één of andere manier? Waarom wordt een kunstproject na afloop geen deel van de collectie, bvb. een soundscape van geluiden van het jeneverstoken?

Verenigingen en organisaties uit de buurt, die zich inspireren op jouw collectie om zelf activiteiten te organiseren, behoren ook tot je publiek. Het is niet omdat ze niet langs de kassa passeren dat jij voor hen het verschil niet kan maken. Expertise delen en inspiratie bieden is even waardevol als collectie ontsluiten!

“Er bleken slechts weinig bezoekers speciaal voor tijdelijke tentoonstellingen te komen. Daarom hebben we de tijdelijke tentoonstellingen afgeschaft en vervangen door een participatieprogramma.” Jenevermuseum

Het is in eerste instantie een kwestie van ervoor te zorgen dat mensen zich welkom voelen. Picknicken in de tuin, toilet gebruiken, vestiaire openstellen, workshops en cursussen van anderen hosten ... Vandaar is de stap naar binnen helemaal niet meer zo groot. Prikkel nieuwsgierigheid, voorzie kleinschalige kennismaking, laat mensen proeven van wat ze binnen kunnen verwachten. En wees vooral geduldig. Dit kan een kwestie van dagen, maanden of jaren zijn.

“We hebben zo geïnvesteerd in inhoud en experiment, dat we onderweg de gemeenschappen uit de buurt zijn kwijtgeraakt. Nu moeten we er opnieuw naar op zoek.” Kasteel van Gaasbeek

Soms is een beleidsparticipatietraject dat werkt aan visievorming en breder draagvlak binnen besturen, interessanter dan publieksparticipatie. Eens je naar het publiek stapt, moet je zeker zijn dat je eventuele verwachtingen kan/mag waarmaken én dat je er de nodige tijd voor krijgt/kan nemen.

“Voor een klein team is het werkritme van tijdelijke tentoonstellingen (tot 4 per jaar) en naast de vaste museumtaken bijna onhoudbaar.” Museum van Deinze en de Leiestreek

Werken met immaterieel erfgoed is per definitie participatief want het gaat om mensen en wat zij doen en doorgeven. Daarom kan het voor musea een sleutel zijn om ervaring op te doen met participatief -en vooral *anders-* werken. In de praktijk blijkt de stap naar immaterieel erfgoed zonder dat er eerst zin voor en visie op participatie is, echter te groot. Eens het museum vertrouwd is met participatief werken, is de stap naar werken met ICE-gemeenschappen veel sneller genomen.

...

EN VERDER?

Feestactie 7 Tapis plein verknoopt en de daaruitvolgende inspiratiedag ‘Het museum, een open huis?’ (ism icom-vlaanderen, Faro en E-Land museumtraject) resulteerden in een aantal **direct inzetbare tools** voor de sector: www.tapisplein.be/7.

Bij Faro kan je verder te recht voor vorming, advies en begeleiding inzake participatie: <http://www.faronet.be/node/47350>.

Met de bevindingen uit bovengenoemde trajecten én nav een recente kwalitatieve bevraging van musea in Vlaanderen, maken tapis plein, het platform immaterieel erfgoed en het ICE-trekkersnetwerk (Firmament, Resonant, LECA, ETWIE, CAG en FARO) **volop plannen rond ICE en musea in 2015 en 2016**: een themadossier rond ICE en musea, een workshopaanbod voor ICE-gerelateerde musea en voor stadsmusea, ICE-Breker masterclasses rond immaterieel erfgoed algemeen en een brede sensibilisatiecampagne die het doen en beleven van immaterieel erfgoed in de kijker zet ...

WORDT VERVOLGD...